

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 2, p. 135-143, April 2012

BOSNALI ABDÜLKERİM SÂMÎ'Î VE DÎVÂNÎ
ABDÜLKERİM SÂMÎ'Î OF BOSNA AND HIS DÎVÂN

Yrd. Doç. Dr. Nevin GÜMÜŞ

Niğde Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

IV. With the end of the period of Murad IV. Mehmet Sami lived during the Bosnian a poet. Münşeât sources, court and registered in his endorsement, an amount Veysi's Siyer. 17. Divan Poetry, that reaches the level of century with the Sami, a successful poet. Poems that carries the fine art of dreams, the original meaning and utterance is seen easy.

Key Words: Sâmi'î of Bosna and his Dîvân, style of sebk-i hindî historical poets

Öz

Bosnalı Sâmi'î, IV. Murad döneminin sonları ile IV. Mehmed döneminde yaşamış bir Dîvân şâiridir. Kaynaklarda münşeâtı, divânı ve Veysi'nin Siyer'ine bir miktar zeyl yazdığı kayıtlıdır. 17. yüzyılda Dîvân Şiiri'nin eriştiği mevkiden seslenebilen Sâmi'î, başarılı bir şairdir. Sanat değeri taşıyan şiirlerinde ince hayaller, orijinal anlamlar ve söyleyiş kolaylığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bosnalı Sâmi'î ve Dîvânı, sebk-i hindî üslûbu, tarih manzumeleri

HAYATI

Asıl adı Abdülkerîm olan Sâmî'î (Bosna?- İstanbul 1684/1685), Saraybosna'da doğmuştur. Tuhfe-i Nâilî ve Belîğ tezkiresinde Zorba(?) Hasan Ağa adlı bir şahsın oğlu olduğu kayıtlıdır.(Belîğ, 1999:148; Nâil Tuman,2001:408) Sâmî'î hakkında teferruatlı bilgi veren Safâyî hayli takdîrîkâr ifadelerle andığı şâiri, cennet bahçelerini kıskandıran Bosnasaray'da yetişmiş, fazilet meyveleriyle yüklü bir ulu ağaca benzettir. Kadılık mesleğine intisâb eden Sâmî'î, medrese tahsilinin ardından dersler vermiş ilerleyerek yüksek rütbeli kadılık mertebesine erişmiştir. Devrinde az bulunan irfan ve fazilet sahibi kişilerden gösterilen Sâmî'î, özellikle şiir ve inşâda başarılı bulunmuştur¹. (Safâyî, 2005:276) Hakkında bilgi veren kaynakların doğum tarihini vermemiş olmalarına rağmen ölüm tarihi olan (h.1096-m.1684/1685)'de mütefik oldukları görülmektedir.Sâlim Tezkiresinde, şair Şeyhî'nin (h.1118-m.1707/ 1708) onun vefatını haber veren bir tarih kıtası kayıtlıdır². (Sâlim, 2005:441) Ayrıca Tuhfe-i Nâ'îlî'de de bu bilgi teyid edilip mezarının bulunduğu yer de bildirilmiştir.

“La‘lizada Seyh Mehmed Efendi’nin,

“Abdülkerim Efendi’ye Firdevs ola makam”

mısraı vefatı tarihidir. Eyüb’de türbe civarında hamam karsısındaki bahçe dahilinde medfundur.” (Nâil Tuman, 2001:408)

Sâmî'î'nin, Fâ'iz³ ve Refdî⁴ mahlaslı iki oğlu ile ‘İffetî⁵ mahlasını kullanan torunu Hâfız Mustafâ Efendi de XVII. yüzyıl şairleri arasında anılmaktadırlar.

Kaynaklar, eserlerinden tanzim edilmiş bir münşeâtı, mükemmel bir divânı ile Veysi'nin Siyer'ine bir miktar zeyl yazdığını haber vermektedirler.

SÂMÎ'Î DÎVÂNİ

Safâyî'nin “Dîvân-ı Belâgat-sımât” tabiri ile vasf ettiği Sâmî'î Dîvânı'nın Topkapı Sarayında iki yazma nüshası bulunduğu söz edilmektedir.(TDE Ans., 1990:156) Ayrıca kaynaklarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde dîvânın kasideler bölümünün yer aldığı anılsa da henüz ulaşılamamıştır. (TDE Ans., 1990:156) Bu çalışmada Sâmî'î Divânı'nın,

¹Nâm-ı nâmîleri ve ism-i girâmîleri ‘Abdü'l-kerîm'dir.Devha-i fezâ'il-bâr-ı vücûdu reşk-âver-i gülşen-serâ-yı bihiştî olan Bosnasaray'dan perveriş-yâftedir. Evâ'il-i hâlinde üstâd-ı hümâ-âşiyân-ı devlet-i ‘Âliyye'de tarîk-ı tedrîse dâhil olup refte refte mevâlî-i ‘izâm silkine münselik olmağla nahârîr-i rûzgârdan deryâ-yı fazl u kemâliniñ seyf ü sâhili fülke-i vahîme ile bulunmakta ‘adem-i imkân olan sâhib-i fazl u ‘ifândan olup bâ-husûs migmâr-ı şî'r ü inşâda kümeyt-i mutallakü'l-'inân-ı hâme-i câdû-rakâmı cevelân ü deverân etmişdir.Gül-i ravza-i nazmı ra'nâ ve hadîka-i suhanı zîbâ ve nergis-i çemenzâr-ı eş'âr-ı belâgat-disârı sürme-dâr-ı letâfet ve ebrû-yı şâhid-âsârı ‘işve-nümâ-yı tahayyülât-ı nezâket ve çemen-i deste-i şükûfehâ-yı Münşe'âtı hâşîye-dâr-ı rûh-ı Nergisî ve şive-i ebkâr-ı ma'ânî-i mensûrâtı reşk-endâz-ı revân-ı Veysi'dir. Biñ toksan altı târihinde ‘âzim-i dârü'l-cinân olmuştur.Âsârından müdevven münşe'âtı ve mükemmel Dîvân-ı belâgat-sımâtı vardır ve dahi Siyer-i Veysi'yi bir mikdar zeyl etmişdir. Bu eş'âr-ı dürebâr keşide-i silk-i nazm-ı âbdârı olan güftârındandır.276

²Bu güftâr cümle-i âsârlarındandır ki bu mecelle-i celîleye Refdî mahlası ile harf-i râ-i mühmelede rûz-nâmçe-i hâli keşide-i silk-i sutûr olan Kerîm-zâde'nin pederleri Sâmî'î Abdü'l-kerîm Efendi bin doksan altı târihinde intikâl eylediklerinde mezbûrun vefâtına bu târihi eylemişlerdir.

Târih berây-ı vefât-ı ‘Abdülkerîm Efendi
Ol fâzıl-ı yegâne pesendîde-i enâm
‘Âcizter idi vasf-ı kemâlinde hâs u ‘âm
‘Azm-i sarây-ı âhîret etdikde târihi
‘Abdü'l-kerîm Efendi'ye firdevs ola makâm .”

Tezkiretü'ş-Şu'arâ, s.441.

³ Oğlu Fâyizî için bkz. Belîğ, 293, Safâyî, 453, Sicil-i Osmânî, 1480, Sâlim, 530.

⁴ Oğlu Refdî için bkz. Safâyî, 245-247, Belîğ, 132-133, Sicill-i Osmânî, c.4, s.27, Sâlim, 508, Belîğ, 281.

⁵ Torunu Refdî-zâde İffetî için bkz. Tuhfe-i Nâilî, s.245, Sâlim, 441.

Topkapı Sarayı Bağdat Kitaplığı 160 numarada kayıtlı nüshası değerlendirilmiştir. Ta'lik hatla kaleme alınmış olan Dîvân'ın 1b yaprağında “Ez keteb-i ‘abd-i fakîr ‘İffetî” şeklinde ketebe kaydı, bozulmuş bir temellük mührü, yine Hâfiz ‘İffetî’nin mührü ve “Fakîr muharrir hurûf-ı ‘İffetî’niñ cedd-i büzürg-vârı fâzıl-ı münşî Sâmi’î ‘Abdü’l-kerîm Efendi merhûmuñ Dîvân-ı fesâhat-beyânlarıdır.” ifadesi yer almaktadır.

Dîvân, mevcut nüshadaki eksikliklere rağmen mürettep olup 75 varak hacindedir. İçerisinde bir kaside(2a-4b), iki tesdis (4b-6b), bir tahmis (6b-7b), yirmi dört tarih manzumesi (7b-17b), iki terkib-i bend-i nâ-tamam (17b-21a), elifbâ sırasına göre hazırlanmış 128 gazel (22a-68a), üçü Farsça sekiz rubâî (68b-69b), yine birisi Farsça beş kıt’a (69b-71a) ve yedi müfred ile otuz sekiz matla, karışık şekilde (71b-75a) yer almaktadır.

İncelediğimiz nüshadaki ilk ve tek kaside Bosna ve Budin valiliklerinde bulunmuş Gâzî Seydî Ahmed Paşa’nın 1659 senesi sonlarına doğru Demirkapı yakınlarında Rakoczi’yi mağlûb etmesi üzerine kaleme alınmış 58 beyitlik tek kasidedir. Bu seferde kaçan Rakoczi, Kalojvar ve Sasfeneş arasında, Seydî Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu tarafından kesin şekilde hezimete uğratılmıştır. (Uzunçarşılı, 1998:398-399) Sâmi’î, nesibsiz tertip ettiği kasidesinin;

Güzîde-i vüzerâ Gâzî Seydî Paşa kim

Vegâ-i devletin itse yerindedür evtâd (3a/ K.21)

gürizgah beytine kadar paşanın yaptığı işin değerini büyük bir heyecanla anlatmıştır. Bu işi “dîn ü devlete bir özge hizmet” olarak vâsif edip bu fethi “bir kerâmet” olarak tanımlamaktadır. Şiirinin, cesareti sebebiyle “Deli Türk” lakaplı Vezir Seydî Ahmed Paşa’ya yazılmış ilk kasidesi olduğunu ve hemen aklına geldiği gibi sade bir şekilde hazırladığını söyler;

Bu nazm-ı sâde-i kec-mec edâ-yı hâtır-zâd (4a/ K.50)

Bu sebeple eleştirildiğini de; kasidesi beğenilirse şiirine dil uzatan ve haset edenlerin sözlerinin kendisini incitmeyeceğini söylemesinden anlamaktayız. Şair onları söz meydanında savaşa davet eder;

Kabûle lâyık olursa sözüm keder vîrmez

Zebân-dırâz-ı gaddâl ü yâve-i hussâd (4a/ K.48)

Sala beyânın bülend işe rezm-gâh-ı sühan

Cevâd-ı kilkim münkir geçerse ehl-i ‘atâd (4a/ K.49)

Divandaki şiirlerin önemli bir grubu tarih manzumeleridir Sâmi’î IV. Mehmed devrinde yaşamış, imparatorluğun duraklama döneminin tanıklarındandır. Kadılık gibi saygın ve yüksek mevkide bir mesleğin mensubu olarak cülûs, fetihler, atamalar, bina inşası, hac kutlaması ve ok atma hadiselerine tarih düşürerek övme ve tebrik etme fırsatlarını değerlendirmiştir. Sâmi’î Dîvânında 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 ve 38 beyitten oluşan biri kıt’a-i kebîre olan 24 adet tarih kıtası mevcuttur. Divandaki bu manzumeler, şairler arasında genel kabul bulmuş ifadeyle, birisi dışında “Tarih” başlığı altında verilmiştir.

Tarih manzumelerinin ilki, ismi verilmemiş devrin vezirlerinden birisine ait bir yapının bitirilmesi sebebiyle düşürülmüş 6 beyitlik bir kıtadır⁶. İkinci manzume, 7 yaşında tahta çıkan ve 39 yıl süre ile Osmanlı tahtında kalan IV. Mehmed'in cülûsunu tebrik için kaleme alınmıştır. 5 beyitlik bu şiir, "Târih-i Cülûs-ı Sultân Mehmed Hân" şeklinde özel başlık verilmiş tek tarih manzumesidir⁷. Ardından Ebû Sa'id Mehmed Efendi'nin ikinci defa getirildiği şeyhülislamlık makamını tebrik için kaleme alınmış 7 ve 5 beyitlik tarih manzumeleri gelmektedir⁸.

Devamında gelen üç tarih manzumesi Hoca Sadeddin Efendi torunlarından Bahâyî Efendi'nin şeyhülislamlık atamalarını tebrik için kaleme alınmış olup sırasıyla 7, 9 ve 6 beyitten oluşmaktadır. Bu manzumeler onun (h.1062-m.1661/1662)'de ikinci kez atandığı şeyhülislamlığını tebriğe dairdir. 1651/1652'de atandığı bu görevde ölüm tarihi olan 1653 yılının son ayına kadar kalmıştır⁹.

Sekizinci manzume 2 beyit miktarında bir kıt'a olup Şa'ban Efendi'nin Rumeli kazaskerliğine getiriliş tarihi için yazılmıştır¹⁰. Bir diğer manzume 27 Aralık 1647'de kaptan-ı deryalıktan alınan Vezir Damad Fazlı Paşa'nın ok atmaktaki hünerini tebriğe dairdir¹¹. H.1089/ m.1678/1679'da ölen IV. Mehmed zamanı ulemâsından Kâmetî-zâde Kazasker Mehmed Efendi'nin Bursa kadılığını tebrik için kaleme alınmış tarih kıtası 5 beyit miktarındadır¹².

Sâmî'î'nin meşihat makamına sunduğu bir başka tarih kıtası, Minkârî-zâde Yahya Efendi'nin m.1662 yılında atandığı şeyhülislamlığını tebrik için kaleme alınmış ve 12 beyit miktarındadır¹³. Uyvar'ın fethi için kaleme alınmış manzume ise 11 beyitten oluşmaktadır ve

⁶ Hâtif ol tâk-ı dil-efrûzuñ didi târihin
Kasr-ı dil-cû-yı vezîr-i kâmyâb-ı Cem-siyer (h.1093-m.1682/1683) (7b/ T. 6)
قصر دلجوی وزیر کامیاب جم سیر

⁷ Peyâm-ı makdemin eyleyenler didi târihin
Cülûs-ı şâh-ı deryâ-dil Mehmed bin İbrâhim (h.1057-m.1647/ 1648) (8a/ T.5)
جلوس شاه دریا دل محمد بن ابراهیم

⁸ Sâmî'î târih-i nasb u makdemin didi anuñ
Geldi oldu 'izz ile müftî-i 'âlem Bû Sa'id (h.1061-m.1651/ 1652) (8a-8b/ T.7)
كردی اولدی عز ایله مفتی عالم بو سعید
Eger olmasa bir mahzûrum olurdu ana târih
Disem müftî-i 'âlem İbn Es'âd Bû Sa'id oldu (h.1061-m. 1651/ 1652) (8a/T.5)
مفتی عالم ابن اسعد بو سعید اولدی

⁹ Didi teşrîfîni gûş eyleyenler Sâmî'î târih
Bahâyî yine geçdi yümn ile ser-câ-yı fetvâya (h.1062-m.1651/1652) (9a/ T.7)
بهایی بنه کخدی بمن ایله سر جای فتوایه
Didi hâtif yine hey Sâmî'î yaz böyle târihin
Yine câ kıldı zîbâ sadr-ı fetvâyı Bahâyî (h.1062- m.1651 /1652) (9b/ T.9)
بنه جا کلدی زیبا صدر فتوایی بهایی
Edâ-yı tehniyet zımında didi Sâmî'î tarih
Bahâyî yine müftî-i zamân oldun mübârek bâd (h.1062- m.1651 /1652) (10a/ T.6)
بهایی بنه مفتی زمان اولدگ مبارک باد

¹⁰ Didi târihin anuñ Sâmî'î be- mülhem-i 'aynî
Meh-i evc-i himem Şa'bân Efendin Rum ili oldu (h.1076- 1665/1666) (10a/ T.2)
مه اوج هم شعبان افندک روم ایلی اولدی

¹¹ Bir olsa ziyâde târih olurdu dinse
Bâzûlarna kuvvet ey âsaf-ı zamâne (h.1062- m.1651/1652) (10a/ T.2)
بازولرکه قوت ای آصف زمانه

¹² Bu ferhunde nevbedin Sâmî'î târihin ahbâba
Didi hâtif Burusa oldu efendim Kâmetî-zâde (h. 1057-m.1647/ 1648) (10b/ T.5)
دیدى هاتف بروسه اولدی افندم کامتیزاده

¹³ Zabt-ı târihi için Sâmî'îyâ
Gûş idenler didi şeyhülislam (h.1073- m.1662/1663) (11a/ T. 12)
کوش ایندلر دیدی شیخ الاسلام

Fâzıl Ahmed Paşa'ya ithaf olunmuştur¹⁴. Girit'in tamamıyla Osmanlı hakimiyetine girişini sağlayan Kandiye'nin alınışı 38, 10 ve 4 beyitlik üç kıta ile kutlanmıştır¹⁵.

Ardından Sâmî'î'nin, meslektaşlarından 'İzzetî'nin Rumeli kazaskerliğine atanması sebebiyle 6 beyit olarak tertiplendiği h. 1080 tarihli tebrik kıtası yer alır¹⁶. 17. yüzyıl Osmanlı tarihinde önemli bir zafer olan Kamanıçe'nin fethi için 4 beyit miktarında bir kıta¹⁷ ile IV. Mehmed döneminin parlak zaferlerinden olan Lehistan'ın fethi sebebiyle söylenmiş 5, 3, 9 ve 4 beyitten oluşan dört kıt'a devrin zaferlerine düşürülmüş son tarih manzumeleridir¹⁸.

Sâmî'î'nin muhabbet beslediği zatlardan İshak Efendinin hac ibadetini tebrik için yazılmış 11 beyitlik tarih kıtasının ardından¹⁹ gelen iki tarih manzumesinin memduhu ise Rumeli kazaskeri Beyâzî-zâde Ahmed Efendi olup bu makama getirilişini tebrike dair kaleme alınmış 6 ve 4 beyitlik şiirlerdir. Beyâzî-zâde h.1091 muharreminde (şubat 1680) Hâmid Efendi üzerine sadr-ı rûm olup h.1094 rebülahirinde (nisan 1883) azl olunmuştur. Bunlardan,

Fuzûl-i sâde dillerden geçüp târih olur dinse

Mübârek ide Hak Rûmi Beyâzî-zâde Efendi lek

Tarih beyitiyle verilmiş olan ve hece fazlalığı da bulunan 4 beyitlik kıt'anın tekâbül etmesi gereken h.1091 tarihi tespit edilememiştir²⁰.

¹⁴Sâmî'î didi bu fethin işidüp târihin

Ey bozup düşmeni aldı Uyvar'ı Ahmed Paşa (h.1058- m.1648/1649) (12a/ T. 11)

ای بوزوب دشمن آلدی آوار ی احمد پاشا

¹⁵ Didi târih için gûş-ı dile ey Sâmî'î müjde

Alınup Kandiye bâş eğdi kec-pâ düşmen hânı (h.1080-m.1669) (12b/ T. 10)

آلنوب قندیه باش اكدی كج پا دشمن حانی

Yine ey Sâmî'î sen dahı yaz târihini böyle

Alındı Kandiye sulh oldu biñ seksende ey düşmen (h.1080-m.1668/1669) (14b/ T. 10)

آلندی قندیه صلح اولدی بیگ سکسانده ای دشمن

Peyâm-ı müjde vü târih-i feth için didiler

Kilid-i hısn-ı Girid girdi a pâdişâhım ele (h.1080-m.1669/1670) (14b/ T. 4)

کلید حصن کرید کیردی ا پادشاهم اله

¹⁶ Sâmî'î dirdi böyle tarihiñ

'İzzetî sadr-ı Rûma ey geçdi (h.1080-m.1668/1669) (15a/ T. 6)

عزتی صدر رومه ای کچدی

¹⁷ Bu feth-i bü'l-'aceb târihine ey Sâmî'î dineydi

Kamanıçeyi zihî Sultan Mehemmed aldı şükrollah (h. 1083- m.1672/1673) (15a/ T.4)

قمنچه بی زهی سلطان محمد الدی شکر اله

¹⁸ Târihine bu fethin ey Sâmî'î diyelim

Leh kişverin efendim Sultan Mehemmed aldı (h. 1083- m.1672/1673) (15b/ T.5)

له کشورین افندم سلطان محمد الدی

Bu 'azmine düşe târih böyle müjde yiter

Lehün 'aleyhinedür bu sefer şehâ didiler (h.1083-m.1672/1673) (15b/ T. 3)

لهک علیه نه در بو سفر شهیا دینیلر

Ser-fürû itdi bize hamdüllillah

Leh-i bed-asl 'aleyhimü'z-zillete (h. 1083- m.1672/1673) (16a/ T.9)

له بد اصل علیهم الذله

Bu gazâ-yı mübîn târihin

Diyelim feth-i kişver-i Leh ledd (h.1082- m. 1671/1672) (16b/ T.4)

دیله لم فتح کشور له لد

¹⁹ Sâmî'î dâ'î didi târih için bu mısra'ı

Hacc idüp İshak Efendim geldi bin hamd ü senâ (h.1083- m.1672/1673) (17a/ T.7)

خج ایدوب اسحاق افندم کلدک بیگ حمد و ثنا

²⁰ Ola bâkî Beyâzî-zâde Efendi sadr-ı Rûm oldu

Cihânın çeşmi rûşen cânı şâd olundu bu dem-i a'la (h.1091-m. 1680/1681) (17a/ T.6)

جھانک چشمی روشن جانی شاد اولندی بو دم اعلا

Fuzûl-i sâde dillerden geçüp târih olur dinse

Mübârek ide Hak Rûmi Beyâzî-zâde Efendi lek

Mürettep bir divan olan Sâmî'î Divanında alfabe sırasına göre tertip edilmiş 21'i redifsiz, biri eksik olmak üzere toplam 128 gazel yer almaktadır. Bu 128 gazelin 34'ü beş beyitli, 19'u altı, 23 gazeli yedi ve kalan 57 gazeli de yediden çok beyitlidir. Konuları bakımından Sâmî'î'nin gazelleri de, evvelki yüzyıllardan ve kendi devri gazellerinden bir ayrılık göstermez. Onun şiirlerinde de gerçek ve tasavvufî yönleriyle aşk, aşığın halleri, sevgilinin hususiyetleri, rindlik, ham sofuya çatma, ağıyardan şikâyet, dünyanın geçiciliği, tabiat gibi konular işlenmiştir. Sâmî'î'nin gazellerinde devrin meşhur şairi Nâilî'nin tesiri açıkça görülmektedir. Onun meşhur "gideriz" redifli gazeline;

Hevâ-yı hattûñ ile sebz-dâra dek gideriz

Hayâl-i hâlûñ ile Zengibâra dek gideriz(44b-45a) (G.63/1)

Matlalı dokuz beyitlik bir nazire söylemiştir. Sâmî'î de Neşâtî gibi devrinde rağbet gören edebî akımlardan Sebk-i Hindî tarzını benimsemiştir. Sâmî'î'nin şiirlerinde Sebk-i Hindî'nin önemli özelliklerinden ince ve nazik hayaller, Farsça kelimelerle yapılmış uzun terkipler, soyut ve somut kelimelerin bir arada kullanıldığı anlaşılması güç ifadeler olduğu kadar Fuzûlî'yi çağrıştıran söyleyişlere de rastlanır;

Ferhâd'a seyr-i cilve-i Şîrin ü taht-ı kûh

Mecnûn tavâf-ı hayme-i Leyla'ya mübtelâ (23a) (G.4/4)

DİĞER ŞİİRLER

Tarih manzumeleri ve gazellerin yanı sıra Sâmî'î Divanında ilki 8, ikincisi 6 mısradan oluşan 5 ve 4 terkip-hâneli iki terkip-i bend-i nâ-tamam bulunmaktadır.

Bunların dışında 5 bendden oluşan iki tesdis yer alır. Her iki tesdis de bu nazım şeklinin gerçek tanımından çok, bir gazelin matla beytinin alınıp önüne dört mısra eklenmesiyle yapılan aslında mütekerrir müseddes olan ama adına tesdis denilen şekle göre hazırlanmıştır. Ayrıca Veysi'nin gazelinesi, 5 bendlik bir tahmis yapmıştır.

Ey mâh-ı mihr-tal'at-ı evc-i sitem-gerî

Nûr-ı sevâd- ı çeşm-i cihân-bîn-i dilberî

Pervâne şem'-i hüsnüñe hurşîd-i hâverî

Dîvâne çîn-i turra-i miskînine perî

Üftâde nahl-i kaddüñe kalb-i sanavberî (6a-7b/ T.1)

Sâmî'î Dîvânında üçü Farsça sekiz rubâî, yine birisi Farsça beş kıt'a ve yedi müfred ile otuz sekiz matla yer almaktadır. Rubâîlerinde Azmî-zâde Haletî'nin tesiri görülmektedir. Onun, "yâ Rab" redifli rubâîsine nazire yazmıştır;

'Aşkın Hızr-ı râh-ı necât it yâ Rab

Zehrâb-ı gamın âb-ı hayât it yâ Rab

Sîmâb-mîzâc itme reh-i âşkından

Dâ'im dilimiz kûh-ı sebât it yâ Rab (68a/ R. 6)

Kıt'alarında ise daha kolay ve sade bir söyleyiş gözlenmektedir;

Dimişlerdür egerçi vâ'ize üç nesne lâzımdur

Dükenmez söz utanmaz yüz üçüncü dahi ağlar göz

Dükenmez sözle ağlar göz de lazımdur dahi amma

Hemân sultân-ı zî-şânım utanmaz yüz utanmaz yüz (70a/K. 3)

ŞİİRE DAİR GÖRÜŞLERİ

Klasik şiirimizde şair poetikaları hakkında bilgi veren kaynakların başında şuarâ tezkireleri gelir. Bundan başka kasidelerin fahriye, mesnevilerin sebab-i telif bölümleri, bazı divan dibaceleri şairlik ve şiir anlayışını tespit etmek bakımından şairin kendi dilinden öğrendiklerimizdir. Ayrıca mahlas beyitleri de şairlerin daha çok kendini ve şiirini övmeye yönelik değerlendirme yaptıkları bölümlerdir. Bu cümleden olarak Sâmî'î'nin şairliği ve şiiri hakkında da en fazla bilgi veren Safâyî Tezkiresi ve divanındaki bilgiler, poetikasını belirlemekte rehber olacaktır.

Safâyî ince ve ayrıntılı gözlemleriyle onu, şiir ve düzyazının mimarı olarak gösterir. Şiir bahçesinde açtığı güller gösterişli ve ışıltılı, lafızları süslüdür. Belâgat kaidelerine uygun olan şiirleri, sihirli kaleminden boşanmış atlar gibi doludizgin koşturmaktadır. Eserlerini görenlerin kaşları nazik hayallerle hareketlenir. Safâyî Sâmî'î'nin İnşâdaki ustalığını ise, Osmanlı nesrinin iki ustası Veysî ve Nergisî ile mukayese ederek anlatır. Nergisî'nin ruhu, inşâ yazılarının sayfa kenarlarına açıklamalar yapar. Nesrindeki mananın orijinalliği Veysî'nin ruhunu kıskandıracak ölçüdedir.

Safâyî, onun şiiri ve şairliği hakkındaki genel değerlendirmelerinde ise hem nazmı hem nesri için; ra'nâ (göz alıcı, parlak), zîbâ (süslü), eş'âr-ı belâgat-disâr (hepsi yerinde ve güzel söylenmiş şiirler), letâfet (zarif), tahayyülât-ı nezâket (ince hayaller), şîve-i ebkâr-ı ma'ânî (orijinal anlamları olan), dürer-bâr (çok değerli), âb-dâr (zarif, güzel, göz alıcı) terimlerini Sâmî'î'nin şiirlerini değerlendirmekte kullanmıştır.

Divan edebiyatında, şairin şiirini ve kendini övmesi subjektif bir tutum olarak kabul edilmekle birlikte şiire bakış açısını, nitelikli bir şiirde neleri önemseydiğini, şairlik hakkındaki düşüncelerini öğrenmek bakımından önemlidir. Sâmî'î' kendi şiiri ve şairliği hakkındaki değerlendirmelerini; dîvânda yer alan tek kasidenin fahriye bölümü ile gazellerinin mahlas beyitleri aracılığı sunmuştur. Böylece şairin nitelikli şiir hakkında ne söylediği, geleneğin şiir anlayışını ne kadar temsil ettiği, kendi şairliğini nasıl gördüğü onun diliyle anlaşılmaktadır.

Sâmî'î'ye göre, şiir bir İlâhî ilhamdır. Kendisine de böyle bir Tanrı hediyesi bahş edilmiştir. Sâmî'î, şiirini en bilindik geleneksel benzetme alakası olan parlak inci kıymetinde görür. Hatta o, parlak inciyi kıskandıracak derecede kusursuz şiirlerin sahibidir;

Hamdülillâh Sâmî'î **nîsân-ı feyz-i Hak** ile

Nazm-ı pâkim reşk-i lü'lü-i hoş-âb olmakda hep (25a/ G.10/7)

Herkes değil muvaffak bir böyle nazma elhak

Ey Sâmî'î muhakkak bu **bahşîş-i Hudâdır** (33a/ G.31 /7)

Feyz-i mihr-i fazl-ı Rabbânî ile ey Sâmî'î

Reşk-i tab'-ı şûle-pâş-ı Enverî olmak nedür (34b/G.35/7)

Sâmî'î'ye göre şiir sanatı Tanrı vergisidir. Bu sebeple, çalışarak ve taklit ederek şiir yazılamaz;

Verziş ü taklîd ile böyle söze yok mahâl

Hüsni edâ Sâmî'î fazl-ı Hudâdır bana (2a/G.2/10)

Ona göre şiir, zor bir sanattır. Kasidesinde bu zor sanattaki başarılarını vurgularken henüz işin başında olduğunu söyler. Dîvânının bütününden ise sözün merkezi olarak bahs eder;

Bu nice **san'at-ı saht ibtidâ-i kârımdur**

'Aceb mi her yiri olsa **mahall-i sad-îrâd** (4b/ K.51)

Gökten sanat mücevherleri inse buna şaşmamak gerekir zira söz hazinesinin faziletli (ilim, marifet, ihsan, hüner) anahtarı Sâmî'î'dedir. Onun gönül çekici sözleri yanında Umman denizinin incisi sönük kalır;

Bez-i cevâhir-i hüner inse 'aceb midir

Miftâh-ı fazl-ı genc-i suhen Sâmî'î'dedir (31a/G.28/11)

Seniñ **güftâr-ı dil-cûyın** yanında Sâmî'î şimdi

Dürr-i deryâ-yı 'Ummân lü'lü-i menşûr neylermiş (48a/ G.73/6)

Sâmî'î, şiirde hayalin önemini de vurgular. Onun rengarenk hayalleri nevrüz bahçesini akla getirir. Şiirlerini yeni ve çekici olarak tanımlar;

Sâmî'î **gül-gonçe-i bâğ-ı hayâlin** ehl-i nazm

Berg-i sebz-i bezm-i üstâd eylesün nevrûzdur (38a/G.47/9)

Bu **nazm-ı dil-keş-i tâze** zeminde Sâmî'îyâ

Güzîde-i bezm-i hoş kilk-i muktedâmızdur (39a/G.48/8)

SONUÇ

Çalışma konumuz olan Bosnalı Sâmî'î edebiyatımızın eserleri üzerinde yeterince çalışılmamış bir şairidir. Sâmî'î'nin doğum yılı, 7 yaşında tahta geçen IV. Mehmed'in cülusuna tarih düşürdüğü ve evvelki padişah Sultan İbrahim'in de 8 yıl saltanatta kaldığı hesap edildiğinde IV. Murad dönemine rast gelmektedir. Ancak elimizdeki nüshada bu döneme dair bir işaret bulunmamaktadır. Mevcut nüshadaki şiirlere konu olan olay ve kişiler IV. Mehmed dönemine aittir. Sâmî'î bugünkü karşılığı "Hâkim" olan kadılık mesleğine intisâb etmiş ve "Mevâlî-i Kirâm" denilen yüksek dereceli kadılar sınıfına dahil olmuştur. Tezkireci Safâî'nin "devrinde az bulunan irfan ve fazilet sahibi" kişilerden göstermesi şairin mesleği ile karakteri arasındaki uyuma da işaret etmektedir. Dîvânı, münşeâtı ve Veysi'nin Sîyer'ine bir miktar zeyli olan Sâmî'î, sebki-hindî üslubunu benimsemiş bir 17. yüzyıl şairidir. Bu asırda en başarılı temsilcilerini veren sebki-hindî üslubu zarif söyleyişin, nazik ve ince hayallerin, göz alıcı kelimelerin, orijinal anlamların, değerli ve yeni bir şiirin adıdır. Bu özellikler Safâî'nin onun şiiri için söylediklerine karşılık gelmektedir. Kullandığı dil, üslup ve çok bilinen

“gideriz” redifli gazeline yaptığı nazire ile Nâilî'nin tesirinde kaldığı görülmektedir. Nâilî hem devrinin hem de sebk-i hindî üslûbunun en başarılı şairidir.

Şiiri zor bir sanat olarak değerlendiren şair, çalışarak veya taklitte şiir yazılamayacağını zira şairliğin Allah vergisi bir ilham ve kabiliyet olduğunu söyler. Kendisine verilmiş olan bu “İlâhî feyz”le renkli hayaller tertipleyerek süslü inci kıymetinde şiirler kaleme aldığını ifade etmektedir. Yer yer kolay söyleyişleri olsa da, hazırlıksız bir okuyucunun Sâmi'î'nin şiirlerinden edebî bir tat almasının zor olacağı muhakkaktır. Sâmi'î'nin sanatını icrada Nâilî, Azmî-zâde Hâletî ve Veysî gibi devrin edebî şöhretlerini takip etmesi onlarla hem-muhit olduğunu haber verirken şairlik kategorisini de anlatmaktadır.

Şairin kadı olması, tarih manzumelerinin muhtevasına da yansımıştır. Şairin tarih manzumelerini; “devrin zaferleri ve muhtelif mevkideki meslektaşlarının atama kutlamaları” olarak iki genel başlık altında toplayabiliriz. İç ve dış sıkıntıların yaşandığı 17. yüzyılda kazanılan zaferler Sâmi'î'nin şiirine tema seçtiği ve büyük heyecanla dile getirdiği başarılarıdır. Alt ve üst mevkilerdeki meslektaşları için kaleme aldığı atanma tebriklerinde ise mesafeli ve resmi olmayı seçmiştir. Zira devrinde dahi mizaçları veya uygulamalarıyla eleştirilen şahıslara dair, “lüzûm eden” nezaketi sergilediği anlaşılmaktadır.

Kaynakların şahsiyetini, sanatını ve eserlerini övdüğü Bosnalı Abdülkerîm Sâmi'î, hem Türk Edebiyatı Tarihi hem de Türkçe yazan Bosnalı şairler arasında yer alan edebî gayreti övgüye değer bir şairdir.

KAYNAKÇA

- İPEKTEN, H. vd.(1988), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İSMÂİL BELİĞ (1999), (Hzl. Abdülkerim Abdülkadiroğlu), **Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli zübdeti'l-Eş'âr**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- MUSTAFA SAFÂYÎ (2005), (Hzl.Pervin Çapan), **Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l- Âsâr Min Fevâidi'l- Eş'âr)**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- MEHMED SÜREYYA, **Sicil-i Osmânî**, C.5, tarihvedenedeniyet.org
- MEHMED NÂİL TUMAN (2001), (Hzl. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı), **Tuhfe-i Nâilî**, Bizim Büro Basım Yayım Dağıtım, Ankara.
- SÂLİM (2005), (Hzl. Adnan İnce), **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- TOPKAPI SARAYI MÜZESİ BAĞDAT KİTAPLIĞI, no:160.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ** (1990), Dergah Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ.H. (1998), **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, c. III, I. Kısım.